Povjesno proučavanje skolastične teologije i filozofije u naše doba.

Dr. Karlo Balić.

Poznato je, da je kat. Crkva u raznim zgodama, a osobito u naše doba živo preporučivala skolastičnu teologiju i filozofiju, i njom se služila kao veoma podesnim sredstvom u vršenju svoje božanske misije. Nije dakle ništa čudnovato, što je proučavanje skolastične teologije i filozofije bilo, a i danas je, integralni dio kat. naziranja. U 15. vijeku zapaža se mali zastoj, dok u 16. i 17. vijeku skolastična je znanost, posebno u Španjolskoj, u najvećem svome cvatu. U 18. vijeku opet pada, da se iz tog mrtvila u 19. i u 20. vijeku probudi na novi život. U ovim raznim periodama najveći umovi nastojali su da osvijetle i apliciraju na život velebne misli, koje su napisane u ono »zlatno doba«, kada je Crkva nakon dugih borba slavila najveće pobjede.

Ovo proučavanje skolastične teologije i filozofije, u raznim vjekovima imalo je posebnu metodu, od koje je ovisio uspjeh ili neuspjeh, napredak ili nazadak. Dok u 15. vijeku logika nije više promatrana kao sredstvo nego kao cilj, u 16. i 17. vijeku namjesto te apstraktne, pretjerane dialektike, koja je veoma diskreditirala skolastiku, nastaju opsežne Disputationes, u kojima se jednostavnim, jasnim stilom svestrano razlažu sistemi Tome, Duns Škota, Bonaventure i drugih velikih naučitelja srednjega vijeka. No ipak se skolastična znanost još uvijek služi pretežno spekulativnom metodom. U 18. vijeku u teologiji i filozofiji prevladuje pozitivna metoda, ali na taj način da je skolastika izgubila i svoje obilježje i značenje, te postala nemoćna u borbi proti raznim modernim zabludama.[1] Nakon toga nastaje snažan neoskolastični pokret, koji se u svome početku služi uglavnom spekulativnom metodom, dok konačno nije prevladala pozitivna, historijska metoda.

---

[1] Ehrle F. S. J.: Die Scholastik und ihre Aufgaben in unserer Zeit. Grundsätzliche Bemerkungen zu ihrer Charakteristik. Zweite, vermehrte Auflage besorgt von Franz Pelster S. J., 5—37. Freiburg, 1933; Bouquillon Th.: Theologia moralis Fundamentalis[3] 92—99, 129—133. Brugis-Parisiis, 1903.

U naše doba, dnevno se povečaje broj onih, koji na temelju rukopisnog, neizdanog materijala, kritičnom, historijskom metodom proučavaju skolastičnu teologiju i filozofiju. Ovaj pokret može da se ubroji među najznačajnije pojave u povijesti katoličke znanosti uopće. Stoga mislim, da neće biti ni bez koristi ni bez interesa, ako ukratko prikažem prve početke i razvoj ovog pokreta, te upozorim na njegovo značenje.

I. Početak i razvoj povjesnog proučavanja skolastične teologije i filozofije.

B. Geyer, u jedanaestom izdanju poznatog Ueberwegova djela Grundriss der Geschichte der Philosophie (Berlin 1928), u preko sto stranica (str. 772—891) donosi literaturu, koja je poglavito u ovo zadnjih 50 godina napisana o skolastičnoj teologiji i filozofiji. Münchenski profesor M. Grabmann u svome djelu Die Geschichte der kath. Theologie, Freiburg 1933, htio je da se uglavnom ograniči na literaturu ovih zadnjih decenija, pa ipak jednostavno nabrajanje zauzelo je više od 60 stranica (str. 283—346). Nije dakle moguće u nekoliko redaka dati pravu sliku današnjeg pokreta oko proučavanja skolastične teologije i filozofije. Ja ću se zadovoljiti tim, da spomenem začetnike ovoga pokreta, a onda da nabrojim nekoliko znamenitijih kolekcija i revija, koje su osnovane u naše doba, a bave se pretežno povjesnim proučavanjem skolastike.

1. **Osnivači. Današnji znamenitiji medievalisti.** — U prošlom vijeku, kada je proučavanje srednjega vijeka sve više zahvaćalo maha, kritična, historijska metoda počela se aplicirati i na skolastičnu teologiju i filozofiju.[2] U Francuskoj, Cousin,[3] Jordain, Haureau,[4] i osobito čuveni paleograf L. Delisle,[5] proučavajući skolastične rukopise, iznose na svijetlo nove, zanimive podatke. U Nje-

---

[2] Ehrle F.: Das Studium der Handschriften der mittelalterlichen Scholastik mit besonderer Berücksichtigung der Schule des hl. Bonaventura, u Zeitschrift für kath. Theologie VII (1883) 3—15; Grabman M.: Über Wert und Methode des Studiums der scholastischen Handschriften, u Zeitschrift für kath. Theologie XL (1915) 703; Grabmann M.: Gegenwartswert der geschichtlichen Erforschung der mittelalterlichen Philosophie. Akademische Antrittsvorlesung 1—11. Wien, 1913.

[3] Isp. Grabmann, cit. dj. Der Gegenwartswert... 1.

[4] Hauréau B.: Notices et extraits de quelques manuscrits latins de la bibliothèque nationale, 6 svezaka. Paris, 1890—1893. Hauréau je napisao i druga značajna djela u kojima pokazuje veliku erudiciju, iako često puta nije shvatio pravi smisao skolastične filozofije. Isp. posebno Histoire de la philosophie scolastique, 3 sveska. Paris, 1872—1881.

[5] Grabmann, cit. dj. Der Gegenwartswert... 1.

mačkoj K. Baeumker,[6] G. v. Hertlinger i M. Baumgartner svojim neumornim radom pokazuju put za daljnja istraživanja.[7] U Austriji vidamo uz Kaulicha u Pragu, Karla Wernera u Beču, koji upozoravaju na razne intelektualne struje u skolastično doba.[8] Austrija je također dala O. H. Denifla,[9] koji zaslužuje da ga se posebno spomene. On je nesamo upozorio, kako je veliki dio skolastične književnosti neobjelodanjen, nego je također svojim djelima o srednjovječnim univerzama i svojim monumentalnim djelom »Chartularium Universitatis Parisiensis« pokazao kako treba da skolastiku promatramo kao produkt životnih potreba onoga doba; treba je proučavati u odnošaju sa srednjovječnom kulturom uopće.

Sa Denifiom je sarađivao njegov prijatelj F. Ehrle. On je napisao opsežna djela, ali ovdje na prvom mjestu treba spomenuti raspravu, koju je god. 1883. objelodanio u Zeitschrift für kath. Theologie: »Das Studium der Handschriften der mittelalterlichen Scholastik mit besonderer Berücksichtigung der Schule des hl. Bonaventura«. U ovom članku Ehrle je dao značajan uvod za proučavanje izvora skolastične teologije i filozofije.[10]

U ovom osnivanju pokreta za povjesno proučavanje skolastike, franjevački Red ne zauzimlje zadnje mjesto; štaviše, on dolazi na jedno od prvih mjesta. Godine 1869. izabran je za vrhovnog upravitelja franjevačkoga Reda umni O. Bernardin da Portu Romantino.[11] Njegova je prva misao bila da dade kritično izdanje svih djela sv. Bonaventure. Tu je zadaću povjerio mladom i učenom članu svoje mletačke provincije O. Fidelisu a Fanna, koji se je dao na posao god. 1871. Kroz nekih osam godina, O. Fidelis obašao je

---

[6] Baeumker Cl.: Deutsche Philosophie in Selbstdarstellungen, 2 sv. Leipzig, 1921. Autobiografija. — Isp. Grabmann M.: Cl. Baeumker und die Erforschung der Geschichte der mittelalterlichen Philosophie, u Clemens Baeumker: Studien und Charakteristiken zur Geschichte der Philosophie... Münster, 1928.

[7] Grabmann, cit. dj. Der Gegenwartswert... 5. Vidi književni rad v. Hertlinga i Baumgartnera, kod Ueberweg-Geyer: Grundriss der Geschichte der Philosophie[11] 745—748, 776, 184.

[8] Grabmann, cit. dj. Der Gegenwartswert... 2. — O Karlu Werneru, kao što i o Stöcklu, i Prantlu, koji su u ovo vrijeme razvijali svoju djelatnost, vidi Ehrle, cit. čl. u Zeitschrift für kath. Theologie VII (1883) 4—14.

[9] Grauert H.: Heinrich Denifle O. Pr., Freiburg, 1906; Grabman M.: P. Heinrich Denifle O. Pr. Mainz, 1905; Pelzer A.: Le R. P. Henri Suso Denifle u Revue néo-scolastique de philosophie XII (1905) 358—374.

[10] Grabmann M., cit. čl. u Zeitschrift für kath. Theologie XL (1915) 699—740.

[11] Beschin I.: Vita del Servo di Dio P. Bernardino Dal Vago da Partugruaro. Treviso, 1927.

do 400 biblioteka. U dvadeset svezaka in folio, opisao je preko 50.000 rukopisa, koji se odnose na franjevačku školu.[12] God. 1874. prigodom proslave 600. godišnjice smrti Serafinskog Naučitelja, O. Fidelis objelodanio je značajno djelo »Ratio novae collectionis omnium operum sive editorum sive anecdotorum Seraphici Ecclesiae Doctoris S. Bonaventurae proxime in lucem edendae manuscriptorum bibliothecis totius Europae perlustratis.«[13] Ovo djelo daje nesamo program za izdanje »Opera omnia S. Bonaventurae«, nego također i za proučavanje rukopisa uopće.[14] O. Fidelis ističe, kako novo izdanje djela Serafinskog Naučitelja nadilazi sile jednog čovjeka, i tako se osnovao godine 1877. »Collegium S. Bonaventurae« kod seoca Quaracchi (Ad Claras Aquas). Tu je osnovana bogata biblioteka i tiskara. Zavod sv. Bonaventure postao je centar povjesnog istraživanja franjevačke skolastike. No ne smije se zaboraviti, da je to djelo genijalnog O. Fidelisa, koji je na 12. kolovoza 1881. u 43. godini života ostavio ovu zemlju.[15] On je nesamo čitavog izdanja djela sv. Bonaventure »primus et principalis auctor«, nego što je glavno, on je postavio čvrste temelje i zdrava načela za daljna istraživanja, otvorio je nove vidike na ogromno, još neistraženo polje zlatnog doba kat. znanosti.

---

[12] Marcellino da Civezza: Il P. Fedele da Fanna della francescana riformata Provincia di Venezia. Prato, 1881; Cesare Guasti: La nuova edizione delle Opere di San Bonaventura, u Opere di Cesare Guasti V 610—630. Prato, 1899; S. Bonaventurae, Opera Omnia I, str. VIII—XI. Quaracchi, 1882; Grabmann M.: Das Bonaventurakolleg zu Quaracchi in seiner Bedeutung für die Methode der Erforschung der mittelalterlichen Scholastik, u Franziskanische Studien XI (1924) 62—78.

[13] Grabmann M.: Mittelalterliches Geistesleben 51—52. München, 1926.

[14] Grabmann veli u ovom djelu, da je »kostbare Einführung in das Quellen- und Handschriftenstudium der Scholastik«. On priznaje, da je prema uputama što ih daje O. Fidelis u ovom djelu, uglavnom orijentirao svoj rad. Isp. cit. dj. Mittelalterliches Geistesleben... 52, 55.

[15] Pokopan je na groblju u Quaracchi i na njegovoj grobnoj ploči čita se natpis: »Hic quiescit in Christi pace R. P. Fidelis a Fanna Ord. Min. animi fortitudine ingenii sagacitate multiplici doctrina clarus pro denuo edendis curandisque operibus S. Bonaventurae munere Praefectus totam fere Europam obedientia peragratus munuscriptis ex codicibus undique excussis quamplurima inexplorata collegit diuturni vim morbi viriliter perpessus placidissime obiit pridie Idus Augusti 1881. Vixit annos 42 menses 7 dies 19«. — Njegov nasljednik bio je poznati teolog Ignacije Jeiler, koji je izdanje djela Sv. Bonaventure vodio do svršetka. Isp. Franzisk. Studien XI (1924), Festnummer zur Hundertjahrfeier des P. Ignatius Jeiler 1923—1923. 1/2 Heft Juli.

Ovo nekoliko požrtvovnih učenjaka, što sam ih spomenuo, mogu isporediti sa pionirima, koji poduzimlju da istraže nepoznate krajeve. Njihov pothvat nije mogao da ne svrati na se pozornost čitavog kulturnog svijeta; i danas se više i ne broje oni, koji po bibliotekama prevrću stare skolastične rukopise. No ipak treba spomenuti imena znamenitih mediavelista, koji danas upravljaju pokretom povjesnog proučavanja skolastike. Među najzaslužnije istraživače skolastike u Njemačkoj, općenito se ubraja Grabmann, Pelster, Geyer, Koch, Schmaus, Meier, Lechner, Landgraf, Lang, Lehman; u Francuskoj se ističe Glorieux, Thery, Delorme, Gilson. Chenu; u Belgiji De Wulf, De Ghellinck, Lottin, Hocedez, Teetaert, Mandonnet, Pelzer; u Poljskoj Birkenmajer i Michalski; u Engleskoj Little, Webb, Carlyle; u Americi Haskins i Paetow; u Španjolskoj Xiberta i Miguel Asin y Palacios; u Italiji Castagnoli, Masnovo.

2. **Kolekcije.** — Djela. koja se u naše doba pišu o skolastici, većim dijelom se objelodanjuju u raznim kolekcijama. Spomenut ću ponajglavnije.[16]

Najopsežnija, a ujedno i najznamenitija je kolekcija Beiträge zur Geschichte der Philosophie und Theologie des Mittelalters. Izdavač: Aschendorff, Münster in W. Kolekciju je osnovao godine 1891. Baeumker. Zatim ju je uređivao G. v. Hertling i M. Baumgartner, a danas njom upravlja Grabmann, zajedno sa M. Baumgartnerom, L. Buron, J. Geyserom, F. Pelsterom. Do sada je izašao 31 debeli svezak. Osim toga tri suplementarna sveska, i to god. 1913. i 1923. u počast Baeumkera, prigodom njegove 60. i 70. godišnjice, a treći Supplementband, ugledao je svijetlo ove godine. Obuhvaća XXXIV — 1475 stranica, i donosi rasprave što su ih napisali 77 učenjaka iz čitavog kulturnog svijeta u počast Mrgu Grabmannu, prigodom 60. godišnjice njegova života.

Filozofski institut Louvainske univerze izdaje od godine 1901. kolekciju Les philosophes Belges. Textes et études. Direktor je M. De Wulf. Do sada je izašlo 12 svezaka.

Zavod sv. Bonaventure u Quaracchi osnovao je godine 1903. Bibliotheca Franciscana Scholastika medii aevi. Izašlo je do sada 9 svezaka, a dva su u štampi.

Poznati medievalist Gilson izdaje od god. 1920. Études de philosophie médiévale (Paris, Vrin). Izašlo je već 18 sve-

---

[16] Isp. Überweg-Geyer, cit. dj. 142; De Wulf M., Histoire de la philosophie médiévale 1[6] 32—48, Louvain, 1934; Van Steenberghen F., Le mouvement des études médiévales, un Revue néoscolastique de philosophie XXXVI (1934) 475—521. Po sebi se razumije, da u kolekcijama i revijama, koje ovdje spominjem ima dosta radova napisatih i spekulativnom metodom. Današnji historijski skolastični pokret, hoće da pomogne spekulativno proučavanje.

zaka, među kojima i značajno djelo P. Glorieux. »Repertoire des maitres en theologie de Paris«...

I kolekcija La bibliothèque de la Revue d'histoire ecclesiastique, osnovana g. 1927. u Louvaineu, ne zaostaje za drugim kolekcijama. Nedavno je ugledao svijetlo deveti svezak.

God. 1931. prigodom hiljadupetstogodišnjice efeškog sabora, franjevačko teološko učilište u Makarskoj, osnovalo je marijansku kolekciju Biblitheca Mariana medii aevi. Textus et disquisitiones. Drugi je svezak izašao god. 1933.

Ne mogu da barem ne spomenem neke druge kolekcije, kao Bibliotheca de tomistas espanoles (Madrid i Valencia), Museum Lessianum i Spicilegium sacrum Lovaniense (Louvain), Bibliotheca philosophorum mediae aetatis (Innsbruck 1876.—78., samo dva sveska), Bibliothéque des textes philosophiques (izdavač: Vrin, Paris), Archiv für Literatur und Kirchengeschichte des Mittelalters (sedam svezaka od god. 1885. do 1900.), Archives d'histoire dectrinale et littéraire (pod upravom Stjepana Gilsona i G. Théryja), Publicazioni della Univ. cattol. del Sacro Cuore. Serie prima: scienze filosofiche, izdaje Vita e Pensiero, u Milanu. Dosad 18 svezaka.

Ima nekoliko kolekcija, koje imaju za svrhu, da posluže kao priručnici u školi. Među takove u prvom redu treba ubrojiti Opuscula et textus historiam Ecclesiae eiusque vitam atque doctrinam illustrantia. Ovu je zbirku god. 1926. osnovao Grabmann zajedno sa O. Pelsterom. Dijeli se na skolastičnu i liturgičnu sekciju. »Series scholastica« broji već 16 svezaka.

Slična je ovoj i kolekcija Textus et documenta in usum exercitationum et praelectionum academicarum. Osnovana je god. 1932. na Gregorijani u Rimu.

3. **Revije. Organizacija istraživanja.** — U ovo zadnjih 50 godina osnovane su mnogobrojne revije, koje se zanimaju sa skolastičnom teologijom i filozofijom. Nije moguće, a nije ni potrebno sve i pojedine nabrajati. Spomenut ću samo one, koje donose pregled skolastične književnosti, ili su na poseban način određene za proučavanje skolastike.

Benediktinski učenjak O. Lottin, osnovao je godine 1929. u Louvaineu Récherches de théologie anciene et médiévale. Ovoj je smotri pridružen Bulletin de théologie ancienne et médiévale. God. 1932., saradnici Bascour, Capelle, Cappuynus, Lottin izdali su sve brojeve ovoga Bulletin od god. 1929. do 1932. u posebnom svesku, koji broji nemanje 676 stranica. Tu je prikazano, analizirano i od stručnjaka proučeno 1205 raznih djela i članaka, koji su ovih zadnjih godina objelodanjeni.

God. 1926. osnovana je također smotra Scholastik (Valkenburg). Donosi prikaz i ocjenu književne djelatnosti u proučavanju skolastike. Revue neoscolastique de philosophie (Louvain, od god. 1894. pa dalje), donosila je sve do svjetskoga rata veoma značajan pregled književnih filozofskih izdanja »Bibliographie philosophique«. Poznati su prikazi, ocjene i izvještaji što ih redovito donose revije: Revue des sciences philosophiques et théologiques (Kain 1907 sqq.), Revue d'histoire ecclésiastique (Louvain 1900 sqq.), Rivista di filosofia neoscolastica (Milano 1909 sqq.), Ephemerides Theologicae Lovanienses (Louvain 1923 sqq.), Theologische Revue (Münster 1902 sqq.), Gregorianum (Rim 1920 sqq.), Zeischrift für kath. Theologie (Innsbruck 1877 sqq.).

Za pregled književnosti s obzirom na franjevačku školu, od velike je važnosti Collectanea Franciscana, koju je god. 1931. osnovao učeni kapucin O. A. Teetaert. Informacije daju također revije Études Franciscaines (Paris 1899 sqq.), Studi Francescani (Firenze 1903 sqq.), Estudis Franciscans (Barcelona 1907 sqq.), La France Franciscaine (Paris 1912 sqq.), Franziskanische Studien (Münster 1914 sqq.), Archivo Ibero-Americano (Madrid 1914 sqq.), Antonianum (Rim 1926 sqq.), a osobito Archivum Franciscanum historicum (Quaracchi 1907 sqq.), itd.

Što se tiče tomističke literature, osim revije kao Angelicum, Archivum Fratrum Praedicatorum, itd. ima posebno društvo, koje se brine da izvješćuje i upućuje o tomističnom pokretu. Društvo je osnovano godine 1930. »Office de coordination des études historiques et doctrinales de S. Thomas«. Sekretarijat se nalazi u Le Saulchoir Kain, u Belgiji. Ovo tomistično društvo ima na raspolaganje »Bulletin Thomiste«, koji je pripojen smotri »Revue Thomiste«.[17]

U Americi »The Mediaeval Academy of America« postala je centar svih znanstvenih istraživanja o srednjem vijeku. Akademija izdaje smotru »Speculum«, a i druge razne publikacije, u kojima se daje tačan izvještaj što se dosad uradilo, i što bi trebalo poduzeti, da se riješe razni problemi.

Uopće, danas se toliko piše o srednjem vijeku, a napose o skolastici, da se osjeća potreba organizacije rada.[18] Opaža se neka

---

[17] Koch J., Zum augenblicklichen Stande der scholastischen Forschung und ihrer Organisation, u Historisches Jahrbuch L (1930) 357—366.

[18] Osim kolekcija i revija, o skolastici danas dosta pišu razne enciklopedije i rječnici, kao: Dictionnaire de théologie catholique (Paris, Letouzey 1903 sqq.), Dictionnaire d'histoire et de géographie ecclésiastique (Paris - Louvain 1912 sqq.), Dictionnaire apologétique de la foi catholique (Paris 1911—1922), Lexikon für Theologie und Kirche, ponovno izdanje

nervoza i pomanjkanje sistematičnog istraživanja. U ovo posljednje vrijeme mnogi su nastojali da dadu upute, kao Ehrle, Grabmann, Landgraf, Koch, itd. No to nije dosta. Treba osnovati posebna društva. I eto, već su se neka osnovala, a druga se osnivaju u Poljskoj na čelu sa učenim Birkenmajerom, u Njemačkoj, itd.

Povjesno proučavanje skolastike danas je opća pojava. No pokret je ipak još uvijek u svome početku. Tek su se prve poteškoće svladale, put je otvoren i mi pred sobom gledamo stotine i stotine skolastičnih pisaca kojih djela stoje neizdana u bibliotekama. Sve je pripravljeno, da se neoskolastični pokret razvije do potpune sistematske djelatnosti u istraživanju neizdanih spisa skolastičkih učenjaka, u povjesnom proučavanju skolastične teologije i filozofije. Ima ih koji ovaj pokret s nekom zabrinutošću promatraju, ima ih koji misle, da sile koje se ulažu na ovom području rada ne postizavaju ono za čim se ide... Što je sav taj rad postigao? Zar skolastika nije i danas ono što je bila i prije ovoga pokreta? Skolastika je po svojoj naravi spekulativna, čemu dakle sada uvađati historijsku metodu proučavanja skolastične teologije i filozofije? Da vidimo!

II. Značenje povjesnog proučavanja skolastične teologije i filozofije.

Pred punih pedeset godina, s pravom je rekao F. Ehrle: »Skolastika u povijesti svoje prošlosti ima najrječitiju svoju preporuku i obranu, kao što i najstalniju podlogu za izgradnju«.[19] I zaista, povjesno proučavanje skolastične teologije i filozofije pokazalo je, da je skolastika plod vjekovne civilizacije i ujedno tvorac civilizacije, i na taj su način iščezle razne predrasude, koje su se sve tamo od humanizma nagomilale protiv skolastične znanosti. Povjesna istraživanja omogućila su raznim učenjacima, da stvore sistem o specifičnoj naravi skolastike, da pravo shvate smisao, značenje, strukturu, cilj skolastične književnosti. Kao što se u skolastičnoj metodi pozitivni i dialektično-metafizični elementi spajaju u jednu cjelinu, tako je u naše doba spoj pozitivno-historijskog proučavanja sa spekulativnom, umnom energijom uvelike pridonio, da se pravo shvati, spozna i ocijeni skolastična teologija i filozofija. Nadalje, pojedini

---

Kirchliches Handlexikon: Encyclopaedia judaica Berlin, 1928 sqq.; The catholic encyclopedia (New York 1907—1914), Realenzyklopädie für protestantische Theologie und Kirche (treće izdanje u 23 sv. Leipzig 1896—1913), Verfasserlexikon des deutschen Mittelalters (Berlin 1931) sqq.) Osim toga izdaju se katalozi rukopisa, koji se nalaze po raznim bibliotekama. Posebno zaslužuje da se spomene djelo M. Pelzera, Bibliothecae apostolicae vaticanae codices manu scripti recensiti, 2 sv. Romae 1931—1913. — Nadalje pišu se djela općeg karaktera, koja pomažu povjesno proučavanje skolastike. Isp. De Wulf, cit. dj. 37—43.

[19] Ehrle F., cit. čl. u Zeitschrift für kath. Theologie VII (1883/3).

se skolastični pisci ukazuju pred nama kao djeca svoga vremena, pak danas već možemo da stvorimo objektivan sud o njihovim zaslugama, originalnosti njihove nauke, utjecaju na potomstvo... Napokon, i ovdje se obistinjuje ona »Historia magistra vitae«. Proučavanje skolastične teologije i filozofije u raznim vjekovima, uzroci procvata i dekadance — sve je to itekako kadro da nas pouči i da nam pokaže pravi put, kojim treba da stupamo, ako hoćemo da dođemo do željkovanog cilja. Jasno je dakle, od kolike je važnosti kritično, historijsko proučavanje skolastične teologije i filozofije. Ja ću se samo letimice osvrnuti na neke od istina, koje sam ovdje spomenuo.

1. **Opći pregled.** — Poznato je, kako su se humanisti u 15. vijeku izrugivali skolastičnoj znanosti nazivljući je superstitijom, nekulturnom pojavom u povijesti čovječanstva, i slično; skolastika da nije ništa drugo nego »ars rixosa«, »theologia papalis«, itd. U 18. vijeku enciklopediste, empiriste, materijaliste, racionaliste, i svi neprijatelji Crkve žestoko su napadali skolističnu znanost. Pa i u samom 19. vijeku, inače zaslužni Hauréôau, kazao je, da su skolastici oni pisci, kojih se djela niti ne čitaju niti ne zaslužuju da se čitaju »dont les écrits n'ont plus de lecteurs et n'en méritent plus«.[19]

Međutim započela su povjesna istraživanja, i skolastika se ukazala pred očima modernog čovjeka u novom svijetlu.

Pregledavajući neizdani, rukopisni materijal po raznim evropskim bibliotekama, Ehrle upozorava na borbu između augustinizma i aristotelizma kao na nešto bitna u skolastici;[21] Baeumker otkriva i treću struju, naime platonizam;[22] Denifle raspravlja o biti, postanku i odnošaju mistike prema skolastici;[23] Grabmann iznosi na vidjelo svoje rasprave o logici, o averoizmu i racionalizmu u ono doba.[24] Drugi istraživači, kao Xiberta, Lang, Lindner, pokazuju na

---

[20] Hauréau B., Histoire de la philosophie scholastique 2 p. t. 2 st. 495. Paris, 1880.

[21] Ehrle F., Der Augustinismus und der Aristotelismus in der Scholastik gegen Ende des 13. Jahrhunderts, u Denifle-Ehrle, Archiv für Literatur und Kirchengeschichte des Mittelalters V (1898) 603—635; John Peckam über den Kampf des Augustinismus und Aristotelismus in der 2. Hälfte des 13. Jahrhunderts, u Zeitschrift für kath. Theologie XIII (1889) 172—193.

[22] Bauemker Cl., Der Platonismus im Mittelalter. München 1916; Bauemker Cl., Witelo, ein Philosoph und Naturforscher des dreizehnten Jahrhunderts, u Beiträge zur Geschichte der Philosophie des Mittelalters III (Münster 1908).

[23] Denifle H., Meister Eckharts lateinische Schriften und die Grundanschauung seiner Lehre, u Denifle-Ehrle, Archiv für Litteratur und Kirchengeschichte des Mittelalters II (1886) 416—657, 673—687.

[24] Grabmann M., Neuaufgefundene Quästionen Sigers von Brabant zu den Werken des Aristotels (Clm. 9559), u Miscellanea Francesco

značenje karmelitanske i augustinijanske škole...[25] I tako je bila već promjenjena fizionomija skolastike; o njoj se počelo drukčije suditi nego je i u samom prošlom vijeku sudio Prantl, Haureau, Stöckl, Werner i drugi.

Skolastika je asimilirala svu metafiziku Aristotela, svu psihologiju Augustina, svu mistiku Dionizija, svu znanost Araba, ascetiku Grgurovu i kontemplaciju Viktorinaca — sve je to svedeno u jedan divni, harmonični duhovni život, u novu cjelinu, koja daleko nadmašuje predašnju civilizaciju. Ova cjelina izgrađena je posebnom tehnikom, posebnom metodom, gdje je upotrebljena i gramatika i dialektika i simbolika. Ova cjelina, skolastična sinteza, nastala je u vremenu, u prostoru, i stoga je treba promatrati i proučavati ne kao nešto izvanvremenskog, apsolutnog, nego u njenom kontekstu, u atmosferi sveučilišnog života 13. i 14. vijeka...

I stoga danas se sve više istražuje socijalni i kulturni život u kojem je skolastika nastala, proučaju se razne forme skolastične književnosti: Libri sententiarum, Summa theologica, Quodlibet, Collationes, Quaestiones disputatae, Vesperies,[26] itd. Već je djelomično pronađena struktura, tehnika ovih raznih oblika skolastične literarne djelatnosti. Rezultati ovog istraživanja pokazali su nerjetko, da su naši prešasnici mogli hvaliti ovo ili ono djelo skolastičnog pisca, ali da ga nijesu mogli potpuno shvatiti.

Povjesno je istraživanje omogućilo, da razni učenjaci sistematski počnu proučavati bit, specifičnu narav skolastične filozofije. De Wulf dokazuje da opstoji skolastični mentalitet, skolastična sinteza; skolastična filozofija daje nam jedan koherentni »complexus«, emanaciju karakterističnog duha, i taj skup zajedničkih nauka može se smatrati kao »patrimoine commun«, i to je »le système scolastique«, to je skolastika.[27] I dok je Wulf ovu zajedničku sintezu promatra u metafizičnom redu. Masnovo je proučava s dinamičnog

---

Ehrle I (Roma 1924) 103—147; Grabmann M., Der lateinische Averroismus des 13. Jahrhunderts und seine Stellung zur christlichen Weltanschauung. München, 1931.

[25] Vidi literaturu kod Grabmann M., cit. dj. Geschichte der kath. Theologie 311—312.

[26] Vidi literaturu kod De Wulf, cit. dj. 39—40.

[27] De Wulf, cit. dj. V: »Nous avons émis l' idée que certaines doctrines dominantes, dont il est possible, dès maintenant, de voir la puissante emprise sur les philosophes du XIIIe siècle, forment un complexus cohérent; qu' elles sont l' émanation d' un ésprit caractéristique; qu' il existe une mentalité scolastique; que ces doctrines scolastiques sont un facteur décisif de la civilisation; et qu' il est permis d' expliquer le travail qui s' opère du IXe au XIIe siècle, puis du XIVe au XVe, en fonction de cet idéal. La grande synthèse scolastique apparaît alors comme la conception maîtresse...« Vidi literaturu u istom djelu str. 42.

stanovišta i označuje skolastiku kao odgovor na problem života. Drugi opet, kao Sassen, Chiochetti nalaze karakterističnu oznaku skolastike u borbi između aristotelizma i augustinizma.[28]

I na temelju ovih istraživanja, svakome, pa i neprijateljima skolastike jasno je, da ona nije neka »ars rixosa«. Grabmann je svojim opsežnim djelom o skolastičnoj metodi pokazao postanak i razvoj te metode.[29] Ona je u glavnim crtama postojala i prije skolastike, jer ona nije nego naravni proces zdravog umovanja. Skolastici su rabili i induktivnu i deduktivnu metodu. Formalistička je dialektika zavladala tek u drugoj polovici 14. vijeka. No to je bila zloporaba...

Govorilo se, da skolastika nije ništa drugo nego prosti plagijat peripatetizma. Augustin. da je samo obnovljeni Platon, a Toma i Duns Škot slabo shvaćeni Aristotel... Današnja istraživanja dokazala su, da nema praznine između grčke i moderne filozofije. Skolastici su bili tumačitelji, ali tumačitelji teolozi i filozofi. Oni su držali, da ni teologija ni filozofija ne može biti djelo jednog čovjeka, pa on bio ne znam kako genijalan, nego da se ona kao znanost *razvija i napreduje marnim saradivanjem više generacija, koje se* oslanjaju jedna na drugu, da posljednja nadmaši predašnje. Istina je, da su skolastici mnogo uzajmili od Aristotela. Oni su ga zvali »Philosophus«, a neki, kao Albert Veliki zvali su ga »Archi-doctor philosophiae«. Bilo je kod pojedinaca i pretjeravanja, ali ne može biti govora o kakvom slijepom slijeđenju, o plagijatu. Skolastici su zabacili dosta Aristotelovih teorija, a one koje su poprimili, tako su upotpunili, proširili, ispravili, da se Aristotel jedva prepoznaje u skolastičnoj sintezi. To posebno vrijedi za franjevačku školu, koja se je živo opirala pretjeranom upotrebljavanju Aristotela.

Isticalo se, kako skolastici nijesu imali smisla za povijest, i stoga da sve njihovo umovanje počiva na pijesku. Međutim, današnja istraživanja pokazala su, da ovaj prigovor nije osnovan.[30] Treba priznati, da skolastici nijesu bili povjesni kritici. Oni su promatrali povijest kao sredstvo umovanja. No nikako se ne smije reći, da oni nijesu imali smisla za povijest, i da su gradili zgradu na pijesku. U biblioteci jednog skolastičnog pisca nalazila se je najprije biblija, zatim Augustin i drugi Sveti Oci; onda Aristotel, Platon i ostali grčki filozofi. Istina je, da skolastični pisci nalaze u spisima svojih prešasnika, što tamo nije formalno izraženo. No ništa za to! Tä već je Alan Insulski lijepo kazao da »auctoritas nasum cereum habet«. Možeš ga okrenuti kamo hoćeš! Skolastici su mogli tuma-

---

[28] Isp. Rivista di filosofia neoscolastica XX (1928) 145—178.

[29] Grabmann M., Die Geschichte der Scholastischen Methode. Freiburg i. Br., 1909, 1911.

[30] Chenu, Pour l'histoire de la philosophie médiévale, u The New Scolasticism. III (1929) 65—74; Gilson É., L' esprit de la philosophie médiévale *225—226*. Paris, 1932.

čiti Aristotelovu metafiziku, a da uopće ne kažu, da li je grčki filozof naučavao istinu o stvorenju svijeta ili ju nijekao. Njima je kao filozofima i teolozima bilo glavno da upoznaju, da li njegovi principi kao takovi, u sebi sadržavaju tu istinu.[31] I tako nijesu iskrivljivali Aristotelovu nauku, nego je usavršivali i oplemenjivali. Duns Škot nije nikada rekao, da bilo koji Sveti Otac izričito naučava Neoskvrnjeno Začeće Marijino. Istina, on navađa za svoju tezu Augustina i Anselma, ali samo da kaže, kako se u navedenim izrekama iz njihovih spisa sadržaje ta nauka o Marijinu privilegiju, bez obzira na to, da li je Augustin ili Anselmo mislio naučavati tu istinu Štaviše, Duns Škot sam priznaje, da Augustin kada veli »Cum de peccatis agitur de Maria nullam volo habere quaestionem«, raspravlja o aktualnom grijehu.[32] Ali ništa za to. Tu govori duša kršćanska, po naravi marijanska. Tu je izražen osjećaj puka kršćanskoga, koji nesamo da ne može slušati da se Mariji pripisuje aktualni grijeh, nego i radi istih razloga, ni istočni grijeh. Može li se reći, da je Duns Škot iskrivio Augustinovu misao? Ni najmanje! On uopće nije ni tumačio Augustina kao povjesničara. On je kao teolog opazio u Augustinovim djelima jednu izreku, i pokazao kako ta izreka svestrano promatrana, izrazuje osjećaj kršćanskog srca, ljudske duše po naravi kršćanske, a po tom po naravi marijanske.

Napokon, ne treba napadati skolastiku ni radi onog poznatog izraza »Philosophia est ancilla theologiae«. Podređenost filozofije teologiji nije skolastika smatrala kao neko ropstvo. Neki su bili protiv dialektike, a drugi su upotrebljavali pretjeranu dialektiku. Veliki skolastični pisci, odabrali su srednji put. Izraz »philosophia est ancilla theologiae« nikako ne pokazuje pravi odnošaj izmedu teologije i filozofije prema nauci skolastičkih pisaca.[33]

I tako su povjesna istraživanja u naše doba, svela na ništa prigovore proti skolastične znanosti.[34] Nesamo prijatelji nego i neprijatelji skolastike govore s priznanjem, s poštovanjem i udivljenjem o njoj. Danas je skolastika pozvana, da unese duh i život u modernu znanost. Ona ozvanja, ona se naučava posvuda. I ovaj uspjeh treba u prvom redu pripisati aplikaciji pozitivne, historijske metode u proučavanju skolastične teologije i filozofije.

2. **Veliki naučitelji 13. vijeka.** — Aleksandar Haleški, Albert Veliki, Toma, Bonaventura, — to su veliki naučitelji zlatnog razdoblja skolastike u 13. vijeku. Do pred malo godina oni su zapravo sačinjavali skolastiku 13. vijeka. Za druge se pisce ili nije znalo ili

---

[31] Chenu, cit. čl. 68.

[32] Balić C., Ioannis Duns Scoti, Theologiae marinae elementa (Bibliotheca Mariana medii aevi fasc. II A), 235. Šibenik, 1933.

[33] Grabmann M., cit. dj. Der Gegenwartswert... 23—30.

[34] Ibid., 33—94; Grabmann M., La filosofia della cultura secondo Tommaso d' Aquino (traduzione dal tedesco di P. Isnardo Marega O. P.) 165—176. Noceto, 1931.

barem o njima se nije vodilo računa. Zanimivo je pogledati, kako ovi velikani skolastične misli izgledaju prema današnjim povjesnim istraživanjima.

Aleksandar i Bonaventura pretstavnici su starije franjevačke škole. Štaviše, A. Haleški osnovao je tu školu u Parizu. Nije se dakle čuditi što su razni franjevački pisci tijekom vijekova brižno izdavali i uvelike cijenili djela svoga Učitelja. Međutim današnja je kritika pokazala, da je u povijesti pripisano Haleškome mnoštvo spisa filozofskog, historijskog i teološkog sadržaja, koje on nije napisao.[35] S druge strane čitava njegova književna ostavština još nije objelodanjena.

U naše doba postavljeno je pitanje o postanku, autentičnosti i utjecaju glavnog Aleksandrova djela Summa Theologica. I došlo se do upravo zanimivih rezultata. Wadding je tvrdio, da je Haleški napisao Summu na zapovijed Inocenta IV., te da su ovo djelo ispitali i pohvalili 72 učitelja pariške universe.[36] Waddingova tvrdnja danas je općenito zabačena.

Već godine 1426. Ivan Gerson naglasio je da je Secunda Secundae sv. Tome uzeta iz Summe Haleškoga.[37] I razni povjesnici kušali su da dokažu, kako je Haleški bio učitelj Tome Akvinskoga. Nađeno je djelo Summa de virtutibus, i štampano pod imenom Aleksandra Haleškoga. Gerson je imao pred očima to djelo, kada je tvrdio da Anđeoski Naučitelj ovisi od Aleksandra. Tako Wadding piše: »Intelligit Gerson Summam virtutum ab Alensi familiarem potissimum fuisse sancto Thomae, ut quam verbotenus plene Secundae huius insertam excepit«.[38] Međutim je dokazano, da ta Summa Virtutum nije djelo A. Haleškoga,[39] i tako je riješen problem oko kojega su se mučili toliki učenjaci, kao Ivan de la Haye, Aleksandar Natalis, De Rubeis,[40] itd.

Nesamo to! Kritika je postavila sumnju u autentičnost i same Summe teološke. God. 1859. Brewer je objelodanio »Rogerii Baconis opera adhuc inedita«. Bacon je bio u Parizu i poznavao Aleksandra Haleškoga. I on pripovijeda, kako su fratri bili veoma veseli, kada je stari pariški profesor A. Haleški ušao u Red, i da su mu pripisali iz poštovanja veliku Sumu, koju međutim nije on

---

[35] Glorieux P., Répertoire des maîtres en théologie de Paris au XIIIe siècle (Études de philosophie médiévale XVIII) 15—24. Paris, 1934.

[36] Waddingus L., Annales Ordinis Minorum III 152. Ad Claras Aquas, 1931.

[37] Ioannis Gersonii, Opera Omnia I 554. Parisiis, 1606.

[38] Waddingus, cit. mj.

[39] Isp. S. Bonaventurae, Opera Omnia I, str. LXI—LXII. Ad Claras Aquas, 1882.

[40] Gorce M., La Somme théologique d' Alexandre de Halès est elle authentique?, u New Scolasticism A (1931) 16. Gorce donosi povijest o autentičnosti Aleksandrove Sume uopće.

napisao nego drugi: »Ex suo ingressu fratres et alii exultaverunt in coelum, et ei dederunt auctoritatem totius studii et adscripserunt ei magnam Summam illam quae plus est quam pondus unius equi quam ipse non fecit sed alii. Et tamen propter reverentiam ei adscripta fuit, et vocatur Summa Alexandri«.[41] No nitko nije htio da vjeruje Baconu. On je poznat kao čudak; iz nenavidnosti htio je da okleveta brata svoga. F. Picavet pokušao je da dokaže, kako je baš Haleški stvorio metodu, kojom se služio i sv. Toma: »Alexandre de Halès ... a été le veritable createur de la méthode employee par saint Tomas«.[42] Slično se i De Wulf izrazio.[43] Naprotiv, dominikanski učenjaci niječu upliv Haleškoga na sv. Tomu. Mandonnet god. 1896. naglašuje, da veći dio Sume nije djelo Haleškoga. Pa i sami franjevci priznaju, da četvrti dio Sume nije Aleksandrov.[44] Baca se sumnja i na druge djelove, jer ni Bacon nije bio tako zloban kako su neki mislili. Godine 1924. izašao je u Quaracchi prvi svezak kritičnog izdanja Sume Haleškoga. Izdavači prve tri knjige pripisuju Aleksandru. Razvija se živa polemika, u kojoj sudjeluje Teetaert, Lottin, Pelster, Grabmann, Chenu, Gorce.[45] Ovaj posljednji pošao je tako daleko, da je ustvrdio kako Haleški nije napisao ni prvi ni drugi ni treći ni četvrti dio Sume! Stari franjevački Učitelj nabacio je u školi nekoliko pitanja, koja su poslije drugi obradili.[46] Ovdje je kritika vođena polemikom, prešla u hiperkritiku. Da je Haleški zaista napisao djelo, koje se zove Summa Theologica, svjedoči nam sam papa Aleksandar IV. u buli »De fontibus Paradisi« od 7. oktobra 1255., gdje veli: »Super quaestionibus theologicis molitus est Summam«.[47] Papa veli, da je nauka u tom djelu izražena nepobitna »in qua sententiarum irrefragabilium ordinatae sunt acies ad obterendam veritatis pondere contentiosae pervicaciam falsitatis ...«

Ipak je danas dokazano, da Haleški nije dovršio svoje djelo, i da su njegovi učenici nesamo sastavili četvrti dio, nego da ima čitavih poglavlja i u drugom i u trećem dijelu, koje nije redigirao Aleksandar.

Što se tiče sv. Bonaventure, poznato je, da su izdavači u Quaracchi zabacili 108 djela, koje je tradicija pripisivala Serafinskom

---

[41] Rogerii Baconis, Opera adhuc inedita 326. London, 1859.

[42] Isp. Gorce, cit. čl. 19.

[43] Ibid.

[44] Archivum Franciscanum historicum V (1912) 144.

[45] Gorce, cit. čl. 1—72. Literaturu vidi kod Grabmann, Die Geschichte der kath. Theologie 296—297.

[46] Gorce, cit. čl. 49: »la Somme théologique n'a pas été écrite par Alexandre de Halès«.

[47] Alexandri Halensis, Summa Theologica I, str. VII—VIII. Ad Claras Aquas, 1924.

Naučitelju.[48] Među tim djelima nalaze se i Collationes in Ioannem, Stimulus amoris, Mystica theologia, kao što i Speculum B. Virginis Mariae, koje je sastavio Konrad Saksonski. Današnja istraživanja pokazala su, da ima autentičnih djela sv. Bonaventure, za koja izdavači u Quaracchi nijesu znali. Tako su se našle razne Quaestiones i Sermones. Dokazano je također, da djelašce Meditationes de passione pripada Serafinskom Naučitelju.[49]

Do sličnih rezultata došla je kritika i što se tiče djela dvaju velikih dominikanskih Naučitelja 13. vijeka: Tome i Alberta. Neprestano se otkrivaju novi, neizdani spisi, a mnoga poznata djela izbacuju se iz popisa njihovih spisa. Glorieux spominje preko 40 djela, koja su lažno pripisana sv. Tomi.[50] Mi još nemamo kritičnog izdanja ni djela sv. Tome ni sv. Alberta, i iznenađenja nijesu isključena.

Poznato je, kako su Kristovi Namjesnici u više navrata pohvalno se izrazili o sv. Tomi i njegovoj nauci. Ta je svjedočanstva nabrojio Lav XIII. u svojoj enciklici »Aeterni Patris«. Papa, koji je iz same liturgije izbacio toliko apokrifnih legenda, naveo je razna svjedočanstva o Anđeoskom Naučitelju, kako ih je našao kod raznih pisaca, bez obzira na to da li su ta svjedočanstva autentična ili ne. I neki današnji kritici uprav najznačajnije činjenice, koje Lav XIII. spominje, smatraju prostim legendama. Tako, u enciklici »Aeterni Patris« čitamo: »His vero Pontificum maximorum de Thoma Aquinate iudiciis, veluti cumulus, Innocentii VI. testimonium accedat: Huius (Thomae) doctrina prae ceteris, excepta canonica, habet proprietatem verborum, modum dicendorum, veritatem sententiarum, ita ut numquam qui eam tenuerint, inveniantur a veritatis tramite deviasse; et qui eam impugnaverit, semper fuerit de veritate suspectus«.[51] Već u prošlim vjekovima sumnjalo se je u autentičnost ovoga teksta. G. 1911. francuski učenjak Ubald D'Alençon napisao je raspravu »Innocent VI a-t-il déclaré suspect d'erreur les adversaires de St. Thomas«.[52] Zaključak ove umne rasprave jest: benediktovac Petrus Rogerius, koji je poslije bio Papa Klement VI. držao je govor »Ecce plusquam Salamon«, u kojemu je izrekao velike pohvale o sv. Tomi. Dominikanac V. Bandelli ovaj je govor pripisao Papi Inocentu VI., i nadodao je one značajne riječi »qui eam impugnaverit semper de veritate suspectus«. Dominikanskom učenjaku ova tvrdnja služila je kao naj-

[48] Glorieux, cit. dj. 43—51.

[49] S. Bonaventurae, Opera theologica selecta I, str. XI—XV. Ad Claras Aquas, 1934.

[50] Glorieux, cit. dj. 99—104. Isp. Grabmann M., Die Werke des hl. Thomas von Aquin. Münster, 1931.

[51] Gasparri P., Codicis Iuris Canonici fontes III 146. Romae, 1933.

[52] Revue Duns Scot IX (1911) 138—140.

bolje oružje u borbi proti Neoskvrnjenom Začeću, i zato ju je pripisao Inocentu VI. Međutim legenda se je brzo širila i došla je u samu encikliku Kristova Namjesnika...[53]

Lav XIII. govoreći o sv. Tomi na koncilima, veli: »Sed haec maxima est et Thomae propria, nec cum quopiam ex doctoribus catholicis communicata laus, quod Patres Tridentini, in ipso medio conclavi ordini habendo, una cum divinae Scripturae codicibus et Pontificum Maximorum decretis S u m m a m Thomae Aquinatis super altari patere voluerunt, unde consilium, rationes, oracula peterentur«.[54] Što treba držati o historijskoj vrijednosti ovoga svjedočanstva? Jesu li Oci Koncila Tridentinskoga tako svečano stavili Sumu Tominu uz Sv. Pismo, i to da time iskažu posebnu počast nauci Andeoskog Naučitelja? Neki današnji kritici daju niječan odgovor na ovo važno pitanje.[55] Njihova se tvrdnja temelji na ovim razlozima: Ponajprije Oci Sabora o tom nam ništa ne govore, pak ni sami dominikanci. Soto, Cano, Gravina, koji su malo poslije Koncila pisali proti Neoskvrnjenom Začeću sigurno bi upotrebili tako važan argumenat za svoju tezu. Uostalom, tada sv. Toma uopće nije bio »Doctor Ecclesiae«, i 105 franjevačkih teologa koji su bili na Koncilu i radili za svoju nauku o Neoskvrnjenom Začeću, ne bi sigurno lako pripustili, da se tako svečano prizna nauka njihova protivnika. Crkva je i prije Tome imala velike svoje naučitelje, pak je uvijek razlikovala Riječ od ljudskih umovanja. — Kako je nastala ova legenda? Prvi je izričito spominje dominikanac Gonet († 1681.) o kojemu toga radi veli tradicija »Plures fecit Thomistas quam Thomas«. No ni sam Gonet nije potpuno stalan u historijsku vrijednost svoje tvrdnje, te navađa nekog klerika iz Napulja, koji svjedoči da je Suma Tomina bila »na stolu«. Legenda je nastala odatle, što je granadeški biskup Guerrero u raspravi o euharistiji pozvao se na auktoritet sv. Tome, i kako kaže Pallavicini »tantam argumentorum copiam apposuit mensae super parato decretorum illorum tenore, ut ea concoqui non posse intra biduum videretur...« Svakako, ako je jedan biskup donio u crkvu Sumu sv. Tome, ako bi ona bila s drugim knjigama Bonaventure, Škota itd. na stolu u dvorani, odatle se ne može kazati, da je Koncil Tridentinski učinio

---

[53] Str. 139: »La fable qu' Innocent VI. a parlé de S. Thomas comme on vient de le dire, a couru depuis lors dans tous les chemins de la théologie. Gonzalve de Arriaga, Jean de S. Thomas, les Salmaticenses, etc. tous ont fait écho au P. Bandelli. C' Est devenu un lieu commun«. Zanimivo je, da Gasparri, cit. dj. 146, naznačuje odakle su uzeta pojedina svjedočanstva, a za ovo Inocenta VI. naprosto kaže: »Serm. de S. Thom.« Gdje? Kada?

[54] G a s p a r r i, cit. dj. 146.

[55] Isp. razne članke što su ih napisali Jules d' Albi i Michel-Ange, pod naslovom: La Somme au Concile de Trente. Histoire ou légende? u La Bonne Parole VII (1909) 83, 96—7, 265—6; VIII (1910) 11—14, itd.

za sv. Tomu ono što nam Gonet pripovijeda, i što je ušlo u same školske manuale, i Papine enciklike...[56]

Kritika je stavila u sumnju i autentičnost one »Bene scripsisti de me Thoma«.[57] Istina, Tomin učenik G. Tocco svjedoči za povjesnu vrijednost ukazanja Isusova i ovih riječi što ih je rekao Anđeoskom Naučitelju, kada je sumnjao da li je ispravno, što je pisao o Presv. Oltarskom Sakramentu. No Tocco je napisao s r e d o v j e č n u l e g e n d u, naivno mnoga druga čudesa nabrajajući, dajući pretjerane izjave, kao na pr. da je Albert Veliki rekao o svome učeniku Tomi »quod idem Fr. Thomas in scripturis suis imposuit finem omnibus laborantibus usque ad finem saeculi, et q u o d o m n e s d e i n c e p s f r u s t r a l a b o r a r e n t«, itd.[58]

*

Što treba zaključiti iz svega toga što je rečeno? Je li sv. Bonaventura štogod izgubio, kada se dokazalo, da je napisano 108 djela manje nego se držalo? Kakav se ukazuje u našim očima Aleksandar Haleški, a onda Toma i Alberto?

Spomenuta četiri velika skolastična Naučitelja bez sumnje mnogo duguju današnjem povjesnom istraživanju nesamo stoga što je omogućeno, da se njihova nauka može crpsti iz originalnih, nepatvorenih izvora, nego i radi toga što mi možemo tu nauku pravo shvatiti u njezinom kontekstu, njezinom postanku i razvoju.

Poznata je ona »S. Thomas sui ipsius interpres«. Uzmi Tomu pa imaš sve! Danas učeni svijet dovikuje: »Da se shvati Toma

---

[56] L a B o n n e P a r o l e 1910, str. 96: »Il est donc certain que la Somme a paru dans l'Église en une session solennelle, mais nullement parce que saint Thomas y devait recevoir des honneurs spéciaux comme il apparaît clairement... Il s'agit d'un simple acte privé d'un évêque se faisant apporter un texte afin de défendre son sentiment«.

[57] U b a l d d'A l e n ç o n: Le »Bene scripsisti de me, Thoma«, u Revue Duns Scot IX (1911) 76, 89—90. Str. 90: »Mais purquoi Tocco qui fut la cheville ouvrière du Processus inquisitionis de 1319... ne parle-t-il point du fait à l'enquête? Mystère. Il me semble que si l'on faisait bien attention à ce détail: que le fait de la vision se trouve inséré dans le chapitre des miracula in vita facta, on trouverait peut-être l'explication de l'énigme. Dans les biographies médiévales, aucum chapitre n'était plus sujet à retouches et à additions que celui des miracles...«

Ovdje spominjem, da ova svjedočanstva o sv. Tomi, koja neki kritici zabacuju kao legendarna, drugi naprosto navadaju i misle da su autentična. Nema sumnje, da će daljnja kritična istraživanja, osobito rukopisnog materijala, unijeti mnogo svijetla i u ova pitanja. Isp. M a n d o n n e t P.: O. P., La canonisation de Saint Thomas d'Aquin, u Mélanges Thomistes, 1—48. Paris, Saulchoir, 1923; P e l s t e r F.: Die älteren Biographien des hl. Thomas von Aquin, u Zeitschrift für kath. Theologie XLIV (1920) 377—397.

[58] Isp. Acta Sanctorum, Martii tomus I, str. 712.

treba da nam pomognu suvremenici, učitelji i učenici njegovi«. Tako i sam Chenu zajedno sa Gilsonom veli »S. Thomas ne saurait antièrement s'expliquer par S. Thomas lui-même«,[59] a Ehrle piše: »Pojava sv. Tome ne ukazuje se u svoj svojoj veličini nego na doktrinalnom temelju njegova vremena«.[60] I zaista, ni Toma ni Bonaventura ni Haleški ni Alberto, nijesu neovisni od vremena u kome su živjeli. Sv. Toma nije mogao da nešto stvori ex nihilo sui et subiecti.[61] Uzeo je nauku prešasnika, sebi prisvojio, promatrajući je pod raznim pogledima protumačio, koordinirao, sveo u jedan lijepi sistem. U izgradnji te cjeline upotrebio je i gramatiku i dialektiku i simboliku i misli svoga vremena. Tek kada se ta »tomistična sinteza« razdijeli u elemente, koji je sačinjavaju, kada se ti pojedini djelovi analiziraju i prouči njihov postanak i smisao, moći će se odrediti značenje i originalnost nauke sv. Tome. Ovaj je zdravi princip postavljen i po njemu se istraživanja nastavljaju. Proučaje se nauka dominikanskih učitelja: Rolanda Kremenskoga, Hugona a S. Caro, Rikarda Fissacre, Roberta Kilwardby, Petra de Tarantasia, Hanibalda de Hannibaldis, Bombolonja de Bononia, Romana de Roma, itd. Roland, Rugon i Sissacre naučavali su prije, nego Toma i Alberto; dakle su od njih neovisni.[62] Nadalje se istražuje tomistična škola u Engleskoj, Francuskoj, Italiji i Njemačkoj. Posvuda se opaža borba između aristotelizma i augustinizma. Augustin je bio do tada »doctor maxime authenticus«, i sada se počela uvađati poganska filozofija. Tomu smatraju kao pobornika aristotelizma. Proti nekim njegovim teorijama ustaju i sama njegova braća, a napose to čine neki franjevci.[63] U 13. vijeku nitko nije na to pomišljao da se ne bi smilo Tomu napadati ili da bi on bio nekako nepogrešiv.[64] Ta je misao još najudaljenija od samoga Anđeo-

---

[59] Chenu, cit. čl. 68.

[60] Ehrle F.: L'agostinismo e l'aristotelismo nella scolastica del secolo XIII, u Xenia Thomastica III, 517. Romae, 1925.

[61] Nedavno je objelodanio Mandonnet članak »Saint Thomas d'Aquin createur de la dispute quodlibétique«, u Revue des sciences philosophiques et théologiques XV (1926) 497—506. Međutim Grabmann, Geyer, Pelster i drugi nadoše »Quodlibet« iz vremena prije sv. Tome. Dakle on nije nikakav »createur«.

[62] Ehrle F.: cit. čl. u Xenia Thomastica III, 533—568.

[63] Koch J.: Durandus de S. Porciano O. P., u Beiträge zur Geschichte der Philosophie des Mittelalters XXVI, 409—417. Münster, 1927. — Callebaut A.: Jean Pecham O. F. M. et l' Augustinisme, u Archivum Franciscanum historicum XVIII (1925) 445.

[64] Godine 1570. dominikanci su izdali djela sv. Tome prema uputama Pija V. U predgovoru ističu, kako su izbacili sva ona mjesta koja nijesu odgovarala dekretima koncila tridentinskoga: »Curavimus itaque, ut quam emendatissime imprimerentur omnia, amotis etiam, ex eisdem Commentariis, atque expunctis omnibus locis, iuxta nostri Ordinis sanctiones, qui

skog Naučitelja, koji u djelu, što ga je napisao proti najvećem neprijatelju prosjačkih Redova, Gerardu de Abbatisvilla, kliče: »Si quis igitur contra haec scribere voluerit, mihi acceptissimum erit...«[65] To je ona poniznost, čednost, koja je glavna oznaka velikih skolastičnih pisaca.

Kao što ličnost sv. Tome odskače u posebnom svijetlu, kad ga se promatra u borbi između aristotelizma i augustinizma u ono doba, tako posebno ličnost vođa franjevačke škole dobiva svoje historično značenje i vrijednost baš s obzirom na ovu borbu. Starija franjevačka škola od A. Haleškoga do Duns Škota može se podijeliti na pet perioda.[66] Prva perioda. Osnivači škole: A. Haleški, Robert Grossatesta, Odo Rigaldus, Ivan de Rupella, G. De Melitona. — Druga perioda. Sv. Bonaventura i njegovi suvremenici: Toma de Eboraco, Rikard Rufus. — Treća perioda. Prva generacija Bonaventurine škole: G. de la Mare, Ivan Pekam, Gualterus Brugensis, Matej de Aquasparta, Frater Simon, Frater Eustachius. — Četvrta perioda. Druga generacija: G. Falgar, Roger Marston, Nikola Okam, Petar Ivan Olivi, Ivan de Persona, Hugo de Petrogaris, Petar de Anglia, Rikard de Mediavilla. — Peta perioda. Preteče Duns Škota: G. Warra, Petrus de Trabibus, Vital de Furno. Ukratko: između A. Haleškoga i Duns Škota, franjevačka škola broji do 40 učitelja, koji su sve do u naše doba ostali zaboravljeni. Današnja istraživanja pokazuju, da je ta škola bila dobro uređena vojska u obrani one nauke, koja je od Augustina došla preko Anselma, Bernarda i Viktorinaca u 13. vijeku. Ovo je ona slavna epoha »epoca gloriosa«, kako kaže učeni kardinal Ehrle,[67] kada je franjevačka škola zajedno sa Pekamom vapila: »Quid enim magis necessarium quam fractis columnis aedificium cadere, quam villipensis authenticis doctoribus, AUGUSTINO et ceteris, foedum venire principem et veritatem succumbere falsitati«.[68] U pitanju spoznajne teorije, stvaranja svijeta u vremenu, istovjetnosti duše i njenih moćiju, odnošaja između razuma i volje, i u mnogim drugim točkama, napuštala se tradicionalna nauka i prihvaćale su se teo-

---

post decreta Tridentinae Synodi, lectorem poterant detinere dubium vel suspensum; quos videlicet vel ipsemet Commentator vivens emendaverat, et si viveret emendasset, vel, uti diximus, falsariorum et impiorum perfidia temeraverat...« Isp. Divi Thomae Aquinatis; Opera omnia XVIII, predgovor, Romae, 1570.

[65] S. Thomas: De perfectione vitae spiritualis, cap. 26 (cit. izd. XVII, fol. 127 r).

[66] Ehrle F.: cit. čl. u Zeitschrift für kath. Theologie VII (1883) 40—42.

[67] Ehrle F.: cit. čl. u Xenia Thomistica III, 576.

[68] Lampen W.: Jean Pecham et son office de la Sainte Trinité, u La France Franciscaine XI (1928) 220.

rije, koje su nekako odgovarale nauci Aristotela. Franjevačka škola, a posebno Toma de Eboraco, proučaje Stagiritu, uzimlje ono što je dobro u njegovoj nauci, ali se bori za tradicionalnu Augustinovu nauku svugdje gdje samo može. Na čelu ove borbe stoji nadbiskup Pekam, koji vapi: »Quae sit ergo solidior et sanior doctrina, vel filiorum Beati Francisci, sanctae memoriae scilicet fratris Alexandri ac fratris Bonaventurae et consimilium qui in suis tractatibus ab omni calumnia alienis, sanctis et philosophis innituntur; vel illa novella quasi contraria, quae quidquid docet Augustinus de regulis aeternis, de luce incommutabili, de potentiis animae, de rationibus seminalibus inditis materiae et consimilibus innumeris, destruat pro viribus et enervat pugnas verborum inferens toti mundo, videant antiqui in quibus est sapientia, videat et corrigat Deus coeli.«[69]

Ovdje treba imati na umu da su neki od ovih pobornika franjevačke škole igrali veliku ulogu na učilištu, što ga je osnovao 1244.—45. Inocent IV. u Rimskoj kuriji: »Magistri Sacri Palatii« bili su franjevci: Ivan Pekam, Matej de Aquasparta, G. de Falgar, Ivan de Murro, Gentile de Montefiore, itd.[70]

Ukratko: A. Haleški i Bonaventura vođe su franjevačke škole 13. vijeka, Toma i Alberto dominikanske škole. Žestoka je borba između dviju struja: s jedne strane franjevci brane augustinizam, a s druge sv. Toma sa svojim pristašama aristotelizam. Da se shvati uloga, značenje, veličina vođa, treba pratiti čitavu borbu, dobro proučiti stanovište pojedinih vojnika. A uprav za tim ide povjesna metoda.

3. **Duns Škot.** — Oštroumni Naučitelj Duns Škot sačinjava poglavlje za se. On je spoj dvaju vjekova. Baštinik skolastične znanosti 13. vijeka, on je analizira, proučaje, kritizira, i stvara svoju »skolastičnu sintezu«. Uglavnom stupa već utrtim putem stare franjevačke škole.

Možda je teško naći u povijesti jednog velikog pisca kojeg je književna djelatnost tako izobličena, patvorena kao uprav književni rad Oštroumnog Naučitelja. Duns Škot je »Doctor Subtilis« nesamo za teologe i za filozofe nego i za povjesnike i za kritike. To je eto činjenica, koju je iznijelo na vidjelo povjesno proučavanje njegova života i rada.[71]

Ponajprije današnja kritična istraživanja pokazala su, da dobar dio rasprava, koja su izdana među »Ioannis Duns Scoti Opera omnia« ne potječu od Duns Škota. Tako među neautentična Duns Škotova djela danas se općenito ubrajaju: Grammatica spe-

[69] Ibid.

[70] Ehrle F.: cit. čl. u Xenia Thomistica III, 576—579.

[71] Vidi literaturu kod Simonis S.: De vita et operibus B. Ioannis Duns Scoti iuxta litteraturam ultimi decennii, u Antonianum III (1928) 451—484; Grabmann M.: cit. dj. Die Geschichte der kath. Theologie 303—304.

culativa, De rerum principio, Meteorologiorum libri quator, Conclusiones utilissimae ex XII libris Metaphisicorum Aristotelis collectae, Dilucidissima expositio et quaestiones in VIII libros Physicorum Aristotelis, Expositio in XII libros Metaphysicorum Aristotelis, Quaestiones miscellaneae (osim prve). Sumnja se i u autentičnost djela: In librum primum et secundum priorum Aristotelis, In librum primum et secundum Posteriorum Analyticorum Aristotelis, In librum primum et secundum Posteriorum Analyticorum Aristotelis, De cognitione Dei, De perfectione statuum.

Glavno Duns Škotovo djelo jesu komentari In libros sententiarum Petra Lombarda. »Opus Oxoniense« i »Reportata Parisiensia«, to su djela odakle su škotisti kroz vjekove crpli nauku svoga Učitelja. Oni su bili osvjedočeni, da je Oštroumni Naučitelj dvaput i samo dvaput tumačio Lombarda: prvi put u Oxfordu, a drugi put u Parisu.

Današnja istraživanja pokazuju, da je Duns Škotova literarna djelatnost sasvim drukčija od onoga što se je dosad mislilo.[72] Oštroumni Naučitelj ne samo dvaput nego i više puta, u Oxfordu i Parizu, a valjda i u Kembridgeu i u Bolonji i Tuluzi tumačio je Petra Lombarda: sad čitav komentar, sad opet pojedine djelove. Sve prema potrebama i raznim okolnostima. On je nerijetko retraktirao u Oxfordu što je u Parizu naučavao, i obratno. Najveći dio njegovih predavanja ostao je neizdan, nepoznat. Ono što je izdano, to je smjesa svega: smjesa raznih bilježaka, što ih je Duns Škot napisao, s bilješkama učenika, i onda s dodacima, ispravcima raznih izdavača. Duns Škot je za svoga života htio da učini Sumu, sintezu svega što je naučavao. Imao je u tu svrhu opsežnu knjigu, koja se zvala »Ordinatio«, to jest knjiga koju je sam auktor pisao ili diktirao i pripravljao da je objelodani. Međutim on je iznenada umro, a njegova knjiga koju učenici zovu »Liber Ioannis« ostala je iza njegove smrti posve neuređena, i manjkava. Bilo je tu čitavih praznih folija. Kadšto bi on nadodao male listove unutra i napisao nova svoja zapažanja, a kadšto bi to naznačio na rubu. Nerjetko bi po čitave kolone označio sa »vacat«, to jest da se na to ne smije obazirati, to jest prekriženo, itd. Kada su učenici vidjeli tu knjigu u takovu stanju, ostali su uprepašteni. Što da učine? Prepisati je i poslati po svijetu? Tä tko da je čita? Koja korist od te neuređene knjige? I jedan od učenika imajući pred očima autograf svoga učitelja, a također i bilješke što su razni učenici u školi napisali, dok

[72] Balić Ch.: Les commentaires de Jean Duns Scot sur les quatre livres des sentences, u Bibliothèque de la Revue d'histoire ecclésiastique. Fasc. I, Louvain, 1927. Vidi također cit. dj. Ioannis Duns Scoti Theologiae marianae elementa, str. XLV—CXLV.

je Duns Škot govorio, sastavio je novo djelo, lijepu cjelinu, koju nam danas pretstavlja rukopis lat. 15360—15361 Pariške nacionalne biblioteke. To je uglavnom »Opus Oxoniense«.

I tada su se prema tome primjerku prepisivali mnogobrojni drugi, i slali se u sve kulturnije centrume svijeta. Ali bilo ih je koji nijesu bili zadovoljni sa ovakovim izdanjem. Oni vjerno opisuju stanje originalnog spisa svoga Učitelja. Tako na pr. rukopis 137 općinske biblioteke u Asizu, rukopisi 876 i 882 vatikanske biblioteke itd. Tu nalazimo često bilješke: Non est in Ioanne, extra de manu Ioannis, exra non Duns, non extra sed intra, vacat sic in libro Duns, album in originali, Scotus cancellat, Scotus manu sua propria, itd. Kakav je bio uspjeh ove reakcije? Treba priznati, da kad ne bismo imali ove rukopise učinjene prema samom autografu, danas ne bismo uopće znali šta je Duns Škot zapravo napisao. Nažalost se izdavači nijesu redovito obazirali na one bilješke u starim rukopisima. Tako imamo i u samim rukopisima druge polovice 14. vijeka primjeraka gdje nema ni spomena, da bi Duns Škotov autograf bio nepotpun. Ovi rukopisi nam prikazuju treće ili četvrto potpuno preuređeno, upotpunjeno, izglađeno izdanje Duns Škotova originalnog djela »Liber fratris Ioannis«.

Kakovi rukopisi takovi i štampani primjerci. Kako bi koji od izdavača našao koji rukopis tako bi ga i objelodanio. Nitko nije pronašao odnošaj rukopisa prema autografu. Takav rad nije zahtjevala metoda onoga vremena! Takovom je metodom i Wadding objelodanio Duns Škotova djela, pak i Opus Oxoniense. Iz tog izdanja treba izbaciti po stotine stranica i nadodati druge... Čitave kvestije treba izostaviti, tako u liber II, od dist. 15—25. U pojedinim kvestijama treba izbaciti svu silu rečenica, treba staviti sasvim drugi red od onoga što nam ga daje Wadding.[73]

Tako u lib. I dist. 1 q. 4 »Utrum fine apprehenso per intellectum necessario voluntas eo fruatur?« (Vivès VIII 352—377) nalazimo smjesu raznih elemenata. Što se tiče ove kvestije u rukopisu 137 asiške biblioteke, kao što i u rukopisim Vat. lat. 876 i 882, nalazimo ove rubrike: extra hoc de manu scoti, extra de manu scoti, vacat, va-sic in libro duns-cat, istud cancellatum est in libro scoti, va-sic in scoto-cat, itd. Isporedimo li ove starodrevne rukopise sa izdanjem, što ćemo opaziti? U izdanju ima samo jedna rubrika »Addicio« (str. 356—362, 367—368, 373—374). Već u 14. vijeku prepisivači Duns Škotovih rukopisa, a kasnije izdavači zaboravili su što znače one rubrike »extra, vacat.. .«, i što im se je činilo zgodno stavili su pod rubriku »Addicio«, a drugo su izbacili. Tako u ovom dijelu ima više

[73] Isp. Balić K.: Die Frage der Authentizität und Ausgabe der Werke des J. Duns Skotus in Vergangenheit und Gegenwart, u Wissenschaft und Weisheit II (1935) 136—158.

značajnih ulomaka, koje je Duns Škot napisao kao »extra manu sua«, a nijesu objelodanjeni. S druge strane, Duns Škot je čitave stavke označio sa »vacat«, to jest da treba taj tekst izostaviti, a mi ga nalazimo u izdanju, i to velikim slovima bez ikakove oznake (Vivès VIII 359). U rukopisu čitamo »istud cancellatum est in libro scoti«, a to je štampano velikim slovima (Vivès VIII 368). Što je najgore, izdavači su razne elemente poredali na taj način, da zaista Duns Škotov tekst izgleda kao nešta nesređena i dosadno ga je čitati.

Analiza drugih distinkcija i kvestija dovela bi nas do potpuno istog rezultata.

U lib. I dist. 3 q. 2 (Vivès IX 9—87) ima sedam odlomaka u rukopisima (Asiz 137, Vat. lat. 876...) označenih sa »extra de manu scoti«, koji nijesu objelodanjeni. A međutim baš u tim »extra«, u tim dopunjcima Duns Škot je izrazio svoju posljednju volju, i pokazao kako se njegov tekst mora upotrebljavati. Neke odlomke označene u rukopisim sa »extra« izdavač je stavio pod rubriku »Addicio« (str. 19, 21), a da nije ni znao ni što je ni od koga je ta »Addicio«. To se najbolje vidi iz str. 19, gdje donosi tekst »Vel formetur ratio... ad illam«, i označuje ga sa »Addicio«, a taj tekst nije uopće Duns Škot napisao u svojoj knjizi. Nadalje, često se izdavač ne slaže s autografom. Tako u Vivèsovu izdanju str. 18 čitamo »Secundo non asserendo, quia non consonat opinioni comuni, potest dici quod non tantum in conceptu analogo...« U asiškom rukopisu 137, fol. 25vb stoji jasno i odrešito »Secundo dico quod non tantum in conceptu analogo...«

Nije potrebno, da zasad idemo dalje ovom analizom. Ovaj jedan primjer dostatan je, da se dobije prava slika o odnošaju sadašnjeg izdanja prema Duns Škotovu originalu. Tu opstoji takova razlika, da je uopće teško i praviti usporedbu.

Danas je opće mišljenje, da je neophodna nužda kritičnog izdanja Duns Škotovih djela. Ima stalna nada, da će to izdanje doskora ugledati svijetlo. I to će bez sumnje biti nova epoha skolastične škole. Neće više trebati pisati teologiju Duns Škotovu pod naslovom kakav je dao svojoj knjizi Ivan Gabrijel Boyvin »Theologia Scoti, a prolixitate, et subtilitas eius ab obscuritate libera et vindicata...« Duns Škot nije bio ni »prolixus« ni »obscurus«. Takovim su ga, u najboljoj nakani, načinili pozniji vjekovi. Duns Škot promatran povjesnom metodom, ne ukazuje se pred nama ni kao »buntovnik« ni kao »zakleti neprijatelj sv. Tome«, ni kao čovjek koji hoće da sve sruši, a ne može da išta sagradi. Ne! On je samo nastavio ondje gdje su se njegovi prešasnici, a posebno starija franjevačka škola, zaustavili.[74]

*

[74] Grabman, cit. dj. Die Geschichte der kath. Theologie 85—90.

Bacajući letimični pogled na povjesno istraživanje skolastične teologije i filozofije u naše doba, promatrajući početak, razvoj i značenje ovoga pokreta, opazili smo, kako je uistinu mnogo dosad učinjeno, kako se do veoma važnih rezultata došlo, ali također kako se ovaj pokret tek zapravo organizuje, da sistematski i svestrano dođe k naumljenom cilju. Još nije ni peti dio skolastične književnosti objelodanjen. Veoma važne Summae Theologicae Petra Cantora, Martina de Fugeriis, Petra de Capus, Rolanda Kremonskoga i tolikih drugih leže neizdane u prašini raznih biblioteka. Sve to treba malo po malo proučiti i objelodaniti.

Istraživačima skolastične književnosti zadaju posebne poteškoće anonimni rukopisi. Ima ih veliko mnoštvo. Danas se ide za tim, da se pokupe i objelodane »Initia« svih izdanih i neizdanih skolastičnih spisa, kako bi se mogli identificirati razni anonimni rukopisi i naći njihov auktor.[75]

Kod izdavanja djela skolastičnih pisaca, nemale poteškoće zadaje određivanje vremena, kada je rukopis napisan, čitanje skraćenica, traženje i identificiranje citata. I u tom pogledu danas historijski skolastični pokret nastoji da dođe ususret pojedinim istraživačima.[76]

Napokon, ustanovljeno je da se ponajznamenitiji rukopisi nalaze po malim, zabitnim bibliotekama, na koje često nitko i ne misli. Stoga je velika potreba da se čim prije napiše katalozi svih i građanskih i samostanskih i kapitularnih biblioteka.

Vidjeli smo, da u ovom pokretu povjesnog istraživanja skolastične teologije i filozofije sudjeluju nesamo veliki narodi, nego i mali. Kod Slavena posebno se ističe Poljska. Bilo bi poželjno, da ovaj pokret nađe malo jačeg odaziva i kod nas. Nedavno je kulturni svijet upozoren kako se znameniti skolastični rukopisi nalaze u dominikanskoj biblioteci u Dubrovniku.[77] I već se ti rukopisi počinju fotografirati, i očekuju se ne mala iznenađenja.[78] I po drugim

---

[75] Little je napisao Initia operum quae saeculis XIII, XIV, XV attribuuntur. Mancester, 1904. Veoma dobro dolazi i djelo Glorieux P.: La litterature quodlibétique de 1260 à 1320, u Bibliothèque thomiste V. Le Saulchoir Kain, 1925.

[76] Isp. Grabmann, cit. dj. Mittelalterliches Geistesleben 23—30.

[77] Balić K.: Alte Handschriften der Dominikanerbibliothek in Dubrovnik (Ragusa), u Aus der Geisteswelt des Mittelalters. Studien und Texte Martin Grabmann zur Vollendung des 60. Lebensjahres von Freuden und Schülern gewidmet (Beiträge zur Geschichte der Philosophie und Theologie des Mittelalters. Supplementband III) 3—18. Münster, 1935.

[78] Bilo bi poželjno, da se u nekim našim gradovima, a posebno u Dubrovniku, urede aparati za fotografiranje rukopisa prema sistemu bijelo na crnu (bianco su nero). To je veoma lako. Dosta je nataknuti prizmu na redoviti fotografski aparat. Pače, pomoću zrcala vještak može da dođe do istog rezultata. Svakako, jedna fotografija, koja se na taj način dobiva

našim gradovima ima veoma znamenitih skolastičnih rukopisa, o kojima ću doskora objelodaniti posebnu raspravu. Naše samostanske biblioteke pune su i starih izdanja skolastičnih djela.[79] Trebalo bi čim prije objelodaniti sistematski popis svih inkunabula i starijih izdanja, koja se odnose na skolastiku.

Bogatstvo rukopisa i starih izdanja skolastičnih djela po našim bibliotekama, jasan je dokaz, koliko se naš narod zanimao za skolastičnu znanost i njegovao je. A zar danas da naprosto gledamo, kako učenjaci iz stranih država dolaze, da izdaju i prouče te stare spomenike naše tisućljetne kulture i upozore nas na njihovu znamenitost? Ne! Treba da organizujemo rad, i da živo sudjelujemo u pokretu povjesnog proučavanja skolastične teologije i filozofije, koji odgovara stvarnoj potrebi, i od kojega katolička znanost mnogo očekuje.

zapada od 5—10 dinara. Bilo što mu drago, ne smije se dopustiti, da se učenjaci iz stranih država, koji kod nas traže reproduciranje pojedinih rukopisa, tuže na skupoću, ili dobiju dojam, da ne znamo za napredak današnje tehnike.

[79] Posebno treba istaknuti metropolitansku biblioteku u Zagrebu. Tako u rukopisu MR 14 nalazi se na pergameni veoma značajan komentar »Glossa super Ethicorum Thomae de Aquino«. Na svršetku čitamo: »Explicit exposito fratris thomae de aquino super Xm librum ethicorum et per consequens super totum librum. Deo gracias. Amen«. A onda je druga ruka ispisala još dva folija! U rukopisu MR 97 nalaze se razni spisi, a na prvom mjestu »Incipit tractatus de corpore christi editus a fratre egidio Augustinensi«. Na svršetku čitamo »Expliciunt thoremata de corpore christi«.